

וכרמים של ישראל הם, הרי הם בכלל התקנה. ואין שייך כלל לדון בזה מצד תקנה שבטלה לשעתה, כי לא בטלה כלל ולא צריך לחדשה כי מאז ומעולם קיימת היא ועומדת בכל מקום ששדות ישראל הם הרוב.

אלא שלעני"ד לבא על זה ממקום אחר, דכיון דנתברר שאין כאן משום לתא דיישוב א"י, שאז הי' ניתן לומר שאין זה תלוי בדעתנו, ולא נוכל לוותר עלי אפילו בהסכמת כל הניזוקין (אעפ"י שג"ז אינו בגדר כלל, שהרי כך אמרו לענין שטף נהר זיתיו (ב"מ ק) שאינו רשאי ליטול זיתיו מחמת יישוב א"י, ומ"מ אם אין בעל השדה רוצה בהם יעקרום), אבל ניד"ד הרי הוא רק מצד הנזק, והאיסור לגרום נזק וכנ"ל מהרמב"ם. מעתה נראה פשוט שאם הניזוקין מוחלים ע"ז ומוכנים לכך, לכשישלמו להן נזקם, אז האיסור אינו קיים כלל, כי לא היתה זו תקני"ח מוחלטת אלא תקנה לטובת מי, שהרשות בידו לומר שמוותר על תקנה שניתקנה לטובתו. ובזה"ז, שהיישוב בכללו מפיק תועלת מגידול בהמות דקות, בפרט עכשו שהגבולות מסביב סגורים והטעם שאמרו שם בגמרא שאפשר להביאם אינו קיים, כי להביא ממרחק ה"ז כרוך בהוצאות מרובות, ונוסף ע"ז הר"ז מפרנס חלקים חשובים של היישוב, שמשו"כ יש לדון שודאי קיימת הסכמה כללית, ונכונות שלא להקפיד מצד האיסור שלא לגרום נזק. ממילא אין כאן שום איסור כלל, כיון שהללו שלטובתם ניתקן, גם הם אינם מקפידים ע"ז ומסכימים מרצון, לוותר לטובת היישוב.

ואין אנו צריכים לבא כאן כלל לביטול התקנה, אלא שבניד"ד אין התקנה קיימת כלל. והנלעני"ד כתבת.

סימן כד: חליבה לאוכלין בשבת

א. שיטת ר"ת.

א.

איתא בגמרא שבת (קמ"ה): א"ר חסדא מדברי רבנו נלמד חולב אדם עז לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה, אלמא קסבר משקה הבא לאוכל אוכל הוא. וברש"י שם: לתוך הקדרה דמוכחא מילתא דלאו למשקה בעי לה ואין זה דרך פריקתו, והוי כמפריד אוכל מאוכל, ע"כ.

ובתוס' שם (ד"ה חולב) מביאים דעת ר"ת: דהיינו דוקא ביו"ט דחזיא בהמה לאכילה הוי כמו אוכלא דאפרת. אבל בשבת לא חזיא לשחיטה כמו דש חשיבא, שהבהמה היא כפסולת, וכשחולב הוי כנוטל אוכל מתוך הפסולת, ע"כ. ובמהרש"א העיר שדבריהם מגומגמים דבתחלת דבריהם נראה שהוא משום דש ואילו בהמשכם נראה שהוא משום בורר. וברשב"א העתיק דברי ר"ת שבשבת חייב משום בורר, וכן הבין דבריו הריב"ש הו"ד בנשמת אדם (שבת כלל יד, ג). והנ"א מפרש כונת התוס' מצד איסור דש. ואעפ"י שר"ת עצמו לעיל (ע"ג: ד"ה מפרק) דחה פירו' רש"י שפירש דאיסור מפרק הוא משום דש, דלרבנן אין דישה אלא בגידולי קרקע, צ"ל שכאן חזר בו ר"ת. אך זה דחוק מאד שלא נזכר מזה כלל בתוס' ולא בשאר הראשונים. וצ"ע בכונת דברי ר"ת.

ב.

ונראה שר"ת לא חזר בו אלא אדרבא דבריו כאן באים לחזק שיטתו ולתרץ מה שהקשה עליו הר"י בתוס' הנ"ל מסוגיא דילן שמחלק בין חולב לקדרה לחולב לקערה, ואילו האיסור של חולב מצד מפרק הוא כפי שפ"י ר"ת שם מצד המחוקק הדד, מה חילוק בין חולב לקדרה לחולב לקערה. אכן לפ"מ דר"ת מוקי להא דר"ח ביו"ט י"ל דבכה"ג אין לאיסור ממחוק כלל, דהוי מכשירי או"י שא"א לעשותם מעו"י"ט, ובכה"ג נקטינן להלכה כר"י (ביצה כ"ח). ושוי"ע ריש ה' יו"ט) דשרי. ומה דאסור לקערה הוא משום דאיסור דישה דרבנן יש גם לרבנן שלא בגי"ק, וע"כ לא נחלקו אלא לענין חיוב דאורייתא. וביו"ט קיי"ל דיש איסור מלאכות (מדרבנן עכ"פ) גם במלאכות או"י עד לישה (ע"י תוס' ביצה ג' ד"ה גזרה ותוס' שבת צ"ה, ד"ה והרודה ורא"ש ר"פ אי"צ, וטור ושוי"ע ריש ה' יו"ט) וע"כ גם ביו"ט לא הותר אלא לקדרה כיון שאין זה דרך מפרק וכנ"ל, משא"כ לקערה אסור כמו כל שחיטה ביו"ט. והר"י שהקשה עליו ס"ל כנראה שדברי ר"ח הם גם בשבת, וכמו שנוקט בעה"מ והרמב"ן, וכסתימות לשונו של ר"ח, וכמו שטען הרמב"ן במלחמות: אין אנו נסמכין לחתך דברי הגמרא ולעשותן פורחין באויר הסברות וכו'. וכנגד טענה זו של הרמב"ן בא ר"ת לתרץ דבריו, שגם בלא"ה מוכרח לפרש דברי ר"ח רק ביו"ט, שהרי גם מצד איסור דש כמו שרש"י מפרש, נמי מוכרח לפרש דינו של ר"ח רק ביו"ט דאילו בשבת גם לקדרה ה"ז דש דהוי אוכל מפסולת. וכיון שדברי ר"ח מוכרחים להתפרש דמיירו רק ביו"ט, ממילא גם לדידה הרי ל"ק דביו"ט מודה שאין לדון אלא מצד דש, ומדינא דרבנן וכנ"ל.

ג.

והנה כנ"ל, הרשב"א מעתיק דברי ר"ת מצד איסור בורר, דבשבת חייב משום בורר. ומדנקט דגם חיוב איכא ודאי היה מוכרח לומר שהוא רק משום בורר לפ"מ שנתבאר דר"ח לא חזר בו וס"ל דבדש אין איסור תורה לרבנן וקיי"ל כוותייהו, אע"כ חיובו משום בורר. ולפ"ז יוצא שבחולב בשבת אליבא דר"ח יש שני חיובי תורה משום ממחוק ומשום בורר, ואיסור דרבנן מצד דש. ולפ"ז א"ש לשון התוס' ממה שגמגם בהם המהרש"א וכנ"ל, כי הזכירו דש בכדי להוכיח שיטתו וכנ"ל, שהרי גם להני דפליגי ומפרשי מצד דש, נמי מוכרח לפרשו רק ביו"ט ולא בשבת, אכן לשיטת עצמו יש בזה גם משום בורר כדנקט בדבריו הרשב"א, ע"כ הזכירו גם בורר, היינו שאליבא דאמת לדעתו יש בשבת לא רק איסור דרבנן (לשיטתו) מצד דש, אלא איסור תורה נמי איכא משום בורר.

אלא שלפ"ז קשה מאד שא"כ בסוגיא דשבת (צ"ה) שדן על חיוב דחולב מהו, למה לא אמרו בפשיטות שחייב משום בורר כמו המחבץ והמגבן, ולא הוזכר שם כלל חיוב מצד בורר אלא מצד מפרק שהוא מגדר ממחק לר"ת וכנ"ל.

וראייתי באגלי טל (בורר ס"ו, מק"י אות ז') שעמד בזה וכי שר"ת ס"ל שלא כהתו' שם שסיוס הברייתא שביו"ט סופג את הארבעים קאי נמי ארישא דהחולב וכו', ובזה לא יתכן מדין בורר ביו"ט, שהבהמה מותרת באכילה והוי כבורר שני מיני אוכל שמותר בכוונתו לאכול לאתרו, עיי"ש שהאריך לבסס זאת. אכן לפ"מ שפירשנו לעיל בכונת ר"ת, תירוצו לא יתכן כלל, שהרי כנ"ל איסור ממחק לר"ת אינו קיים כלל ביו"ט בחולב מצד מכשירי או"ינ שא"א לעשותם מבעו"י. וא"כ מוכרח לומר דסיוס הברייתא גם לדידיה לא קאי אהא דהחולב, דכשם דא"י"ח ביו"ט מצד בורר כן א"י"ח מצד ממחק. וקשה מאד למה לא הזכירו בגמרא כלל מצד חיוב דבורר.

(האג"ט עצמו מיישב הסתירה בדברי ר"ת עפ"י"מ שמחלק דחיוב ממחק מצד החלוקת הדד אינו אלא ע"י טפה המלוכלכת עפ"י הדד, ודברי ר"ח ע"כ בדליכא טפה כמבואר בסוגיא (דש סי' י"ג ס"ק כ"ד אות כ'). אכן לענ"ד ז"א כי עיקר החיוב של המחוקת הדד הוא מפני שע"י"ז הוא יכול לחלוב, שהמחוקת עוזרת לחליבה, וגם שלא ע"י הטפה ע"כ ישנה להמחוקת הדד דאליה אינו יכול לחלוב אלא שזה נעשה ביתר קלות ע"י טפה המלוכלכת. וכ"ינ מוכרח שהרי בסתמא נקט החולב חייב, ואילו טפה המלוכלכת אינה בסתמא בכל חליבה, שהרי דברי ר"ח שאמר דבריו בסתם חולב אדם לתוך הקדירה, ודבריו מוכרחים להתפרש בדליכא טפה זו וכנ"ל).

ד.

ולכאורה חשבתי לתרץ עפ"י"מ שדן האג"ט (בורר ג, ו' סק"ח) בדברי הט"ז שמתיר להוציא זבוב שנפל בכוס עם קצת מן המשקה. והקשה עליו מהירושי' שפוטר בבורר צרורות מתוך הכרי כל היום כל עוד שלא גמר ברירת כל הצרורות, דמזה שמעינן שעיקר מלאכת בורר הוא מצד האוכל, שמזה יש לשמוע גם לחומרא, כגון בהא דהט"ז שע"י שמוציא הזבוב יחד עם קצת מהמרק ע"י"ז נשאר מבורר כל מה שיש בקערה, ולמה יהא מותר. ותירץ עפ"י"מ שמחדש שגמרא דילן לא ס"ל להא דירושי', ולדידן עיקר המלאכה היא בפסולת, ואם הפסולת לא נבררה ונבדלה לגמרי מהאוכל אין בו משום בורר. "דגמרא דילן סוברת דבורר פסולת נחשב הברירה בפסולת וכיון שהפסולת נתברר חייב וממילא כשהפסולת לא נתברר (כהא דהט"ז) לא חשוב בורר פסולת".

ולפ"ז אם יברור אוכל מתוך פסולת (בגונא דחייב, כגון הפסולת מרובה לדעת התוס') לא יתחייב א"כ כל האוכל נתברר, משא"כ אם נשאר קצת עם הפסולת דהפסולת מעורבת עם אוכל הוי כהא דהט"ז שזה מותר אעפ"י שחלק מן האוכל נתברר לגמרי "דבורר פסולת נחשב הברירה בפסולת". וממילא בנידון דברייתא דהחולב דמחייב על חולב בכגורגרת וודאי שנשאר עוד הרבה חלב בדדי הבהמה, לא יתחייב משום בורר כיון דעדיין הפסולת לא נתבררה ונתפרדה לגמרי מן האוכל. ע"כ לא הזכיר בזה משום בורר. כן היה נראה לכאורה.

אכן יסוד סברתו נלענ"ד תמוה מאד דאיך יתכן לומר שעיקר ברירה היא בפסולת וכל עיקר הקפידא היא מצד הפסולת, שאם יש בה עדיין תערובת של אוכל אין כאן משום בורר דאטו יש לנו ענין בפסולת, ומה מני יהלוך אם הפסולת עדיין אינה נקיה, וברור כהירושי' שעיקר מלאכת הבורר הוא מצד האוכל, ואשר ע"כ פוטר בבורר צרורות כל היום, כי מה יש לו מזה מאחר שהחטים עדיין מעורבין עם הפסולת כאשר בתחלה. ומינה בניד"ד שנתברר אוכל נקי בשיעור גורגרת ה"ה חייב משום בורר למרות שנשאר עוד הרבה מן האוכל בלתי מבורר, שעכ"פ בירר כשיעור. אלא דשאני לענין זה **במה** שעושה את פעולת הברירה, שאם עושה הפעולה באוכל כניד"ד שפיר חייב כי אותו חלק שהוציא הרי הוא מבורר לגמרי מהפסולת, אכן בעושה הפעולה בפסולת כהא דהט"ז, ובמה שמוציא לא הפריד האוכל מהפסולת, כי בכף נשאר מעורב כמו קודם, ומה שע"י"ז נתברר מה שנשאר בכוס אינו אלא כאילו גרמא בעלמא, כיון דבמה שעשה המעשה לא נתפרד האוכל מהפסולת. וממילא הדרה קושיא למה לא אמרו בחולב שחייבו משום בורר. עוד נ"ל לומר שבגונא דהט"ז, מעיקרא הזבוב אינו מעורב אלא עם מה שסביבו, וע"כ כשזורקו עם קצת משקה שסביבו אין כאן משום בורר כלל, כי השאר מעיקרא לא היה מעורב כלל.

ה.

ע"כ נראה לתרץ באופן אחר, עפ"י"ד של האג"ט בביאור דברי הר"ן כפי שיובא להלן בע"ה. דהנה יש לעיין מה דינו של החלב, שנחלב בשוגג ככה"ג בשבת אי מותר או אסור, לדידן דלא ס"ל לאיסור מוקצה ונולד בשבת (עי' טור סי' ש"י וסי' תצ"ה). לדעת הני ראשונים והשו"ע שפוסקין כר"י דמעשה שבת בשוגג אסורין לבו ביום הרי פשוט דאסור, אכן דעת התוס' (חולין ט"ו ד"ה מורי) שהלכה כר"י ובשוגג אין איסור של מעשה שבת, א"כ מצד זה החלב מותר. אכן נראה שאם חלב למשקה היא אסור מדין משקין שזבו (שבת קמ"ג), דהרי גזרו בכל משקה שיצא מאליו מצד גזירה שמא יסחוט, ולא גרע כשסחט באמת בשוגג מאילו יצא מאליו. אולם כ"ז בחולב למשקה, משא"כ בחולב לקדירה שתורת **אוכל** על החלב כנ"ל, זה לא היה בכלל הגזירה כמבואר ריש ביצה שרי' יצחק פירש האיסור דביצה שנולדה ביו"ט מצד גזירה זו של משקין שזבו, ולא נקטינן כונתיה. ונתבאר בגמרא טעם החולק עליו דביצה **אוכלין** ולא היתה בכלל הגזירה. וא"כ ה"ינ חלב זה שתורת אוכלין עליו.

ולפ"ז יתישב למה לא אמרו בהא דברייתא דחולב שהוא משום בורר, כיון דבכה"ג שחולב למשקה, דסתם חולב הרי למשקה הוא, החלב אסור לבו ביום, א"כ אין כאן בורר אוכל מפסולת אלא בורר פסולת מפסולת, דכשם שהבהמה נחשבת פסולת מצד איסור השחיטה דרמי עלה בשבת הרי כמו"כ החלב נמי פסולת הוא מצד גזירה דמשקין שזבו. ולר"ת לשיטתי' דבנולד קיי"ל כר"י לאיסור בפשוטו ניחא דהחלב אסור משום נולד. ע"י טור סוס"י תצ"ה, ועי' שם סי' ש"ה בעכו"ם שחלב בהמה של ישראל שאסור החלב משום משקין שזבו. ובערוה"ש שם כי לאסור מדין נולד. (ואעפ"י שיש לדון שזה פסולת מה"ת וזה אינו אלא מדרבנן, ע"י להלן מהאג"ט דאין הבדל בזה).

משא"כ בהא דחולב לתוך הקדירה שפיר אמר ר"ת דיתחייב משום בורר, דהתם החלב אינו נאסר כיון דתורת אוכל עליו לא היה בכלל גזירת משקלן שזבו, ע"כ הוי בורר אוכל מתוך פסולת.

מסקנא דמילתא בדעת ר"ת: יש במעשה החליבה משום מלאכת ממחק מצד המחקת הדד להכשרתו לחליבה, וזהו בשבת דוקא, משא"כ ביו"ט, המחקה זו בכלל מכשירי או"ינ שא"א לעשותם מעיו"ט, וזה מותר אם הוא לצורך היום. לפי האג"ט אין זה אלא כשממחק ע"י טפה המלוכלכת עפ"י הדד, ואם אינו מלכלך אין בזה משום ממחק כלל. אכן לענ"ד אין חילוק בדבר וכנ"ל. (אולם אם יעשה בשינוי, כגון ע"י מים או משקה אחר, נראה דודאי יחשב כלאחר יד).

מחוץ לממחק יש בחליבה משום איסור דישה דרבנן ומשום מלאכת בורר דאורייתא. אכן אין זה אלא כשהחלב מותר, משא"כ אם הוא אסור אפילו מצד איסור דרבנן אין בזה לא משום דישה ולא משום בורר, כיון דאז הוי פסולת מתוך פסולת. (ברם בחולב למשקה י"ל דיש בו עכ"פ איסור דישה דרבנן דעכ"פ מפריד משקה מאוכל, אולם מצד דין בורר ודאי אין, כמו שבכל סוחט אין משום בורר, והטעם מסביר במג"א (סי' ש"י"ט) לפי שהכל מין אחד, עיי"ש).

ולא הזכיר ר"ת לחלק בין עומדת לאכילה לעומדת לחליבה, דבעומדת לחליבה גם ביו"ט מיחשבה כפסולת, כדלקמן דעת הגאונים והרי"ף, נראה מזה דלא משוי לה ר"ת פסולת אלא במקום שאיסור רביע עלה, אבל מצד מחשבתו גרידא לא. וי"ל דלר"ת דאתי עלה מצד מלאכת בורר שאינה מחדשת מין שלא היה קודם בעין אלא רק מפרידה אותו, בזה מצד מחשבה גרידא ודאי לא יחשבו כפסולת, שה"ז כמו בורר במין אחד חתיכות קטנות מתוך גדולות, אעפ"י שאין בדעתו לאכול מיד אין בזה משום בורר. ולא כן לדעת הני דנחתו עלה מצד מלאכת דש שמחדש המין ע"י שמוציאו ממה שמחובר אליו, בזה י"ל דבכל דהו מיחשב כמוציא אוכל מתוך פסולת. ואכתי צ"ע.

דעת ר"ת שיש כאן משום מלאכת ממחק היא דעת יחיד ולא מצינו עוד מהראשונים דס"ל כוותיה.

ב. שיטת הגאונים והרי"ף.

א.

גם הרי"ף והגאונים מעמידים המימרא דר"ח רק ביו"ט ולא בשבת. והרמב"ן מעתיק מתשובות הרי"ף בטעמא דמילתא, דבשבת יש בזה משום דש דהבהמה היא כפסולת משא"כ ביו"ט מלאכת דישה כי האי הותרה מצד מלאכת או"י. והיינו שמעמידה בבהמה **העומדת לחליבה** ולא לאכילה, ע"כ גם ביו"ט הרי היא כפסולת מצד שאינה עומדת לאכילה, אלא שביו"ט מותר מצד היתר מלאכות או"י.

אכן הרי"ן כתב בטעם החילוק אליבא דהרי"ף בין שבת ליו"ט, לפי שבשבת מצד **איסור שחיטה**, הבהמה נחשבת כפסולת, והוי כבורר אוכל מתוך פסולת, ולא כן ביו"ט שהבהמה מותרת בשחיטה. וכן העתיק הרשב"א ופירש בדברי הרי"ף.

ובאג"ט (דש ס"ח, ס"ק ט"ז אות ס"ז) תמה בזה מאד שהרי"ן העתיק דברי הרי"ף בשינוי נימוק ושינוי דין, דלפי תשובת הרי"ף הרי גם ביו"ט שייך בזה משום מלאכה אלא שההיתר מצד או"ינ כמפורש, א"כ המדובר בעומדת לחליבה. ואילו הרי"ן נחת עלה מצד האיסור דרמי ולפ"ז הוא גם בעומדת לאכילה.

והנראה בזה לענ"ד שהנה שיטת הרשב"א הו"ד בבי" ריש ה' יו"ט, וכן נוטים דברי הרי"ן ר"פ אין צדין, כפשטות הירושלמי שביו"ט יש איסור תורה במלאכות דעד לישא, עיי"ש. ולזאת הרשב"א והרי"ן בבואם להעתיק שיטת הרי"ף לא יכלו לקבלה כפי שהוסברה בתשובותיו וכנ"ל דביו"ט ההיתר אעפ"י דיש בזה משום דישה, מ"מ מותר מצד שאין עושין אותן מבעוד יום, שבמלאכת דישה שהיא מה"ת אין שייך חילוק זה. וע"כ קיבלו הם שיטת הרי"ף ביסודה, אולם בתיקון מסוים, ובהתאמה לשיטתם במלאכות דיו"ט, והיינו שהאיסור בשבת אינו מצד דעומדת לחליבה, שבה הרי לא היה מקום לחלק בין יו"ט לשבת. אלא שבשבת הוי פסולת מצד איסור השחיטה, ואילו ביו"ט דאיסור זה אינו ממילא ה"ז מותר.

ב.

ובזה נ"ל דנבין דברי הגר"א והגרע"א בסי' תק"ה במ"ש בשו"ע היתר החליבה ביו"ט רק בעומדת לאכילה, ואילו בעומדת לחליבה אסור גם ביו"ט. דהט"ז והמג"א פירשוהו מצד איסור מוקצה ונולד. והגר"א ורע"א פירשוהו מצד מפרק, והסתמכו בדבריהם על הרי"ן. ותמוה דבדברי הרי"ן ריש ביצה אמנם מבואר שמעמיד הגמרא דילן רק בעומדת לאכילה, אולם התם מצד איסור דמוקצה ונולד אתי עלה, ואילו בשבת שהזכיר ההבדל בין שבת ליו"ט לא הזכיר כלל דמירי רק בעומדת לחליבה, דלכאורה נראה מזה שנוקט, כמו המג"א והט"ז שביו"ט הא דאסור בעומדת לחליבה אינה מצד מפרק אלא מצד מוקצה גרידא, וצ"ע.

אך להנ"ל נראה דגם להגר"א והגרע"א קש"ל כנ"ל שינוי הנימוקים שבר"ן לעומת העתק דברי הרי"ף ברמב"ן, ומפרשים הרי"ן (והרשב"א) ג"כ כנ"ל. (ואעפ"י שבריש ה' יו"ט מונה הגר"א דעת הרי"ן בין הני דסברי מלאכות או"ינ כולן דרבנן ביו"ט, י"ל דלא פסיקא ליה, דהרי סוף דברי הרי"ן ר"פ אי"צ מוכיחים בפירוש שהוא חוכך בדבר ונ"ל כפשטות הירוש' שהכל מה"ת). אכן לכאורה מנ"ל לר"ן חידוש זה דגם ע"י האיסור מיחשב פסולת, בעוד שהרי"ף לא קאי אלא מצד דאינו עומד לאכילה. וצ"ל דלמד זאת מק"ו, אי מצד מחשבה גרידא הוי כפסולת מכ"ש היכא דרמי עלה איסור שחיטה. וכבר ראינו לעיל שהדברים נוטים כך בדעת ר"ת, שרק מצד איסור משוי לה בפסולת ולא מצד דאינו עומד לאכילה גרידא. וע"כ שפיר למד מהרי"ף אי מה שאינו עומד לאכילה מחשב כפסולת מכש"כ היכא דרמי עלה איסורא. ומזה למד הגר"א והגרע"א דהרי"ן אינו בא לחלוק על עיקר מה שאנו למדים מתשובות הרי"ף דאיכא עכ"פ שם פסולת על עומדת לחליבה, וממילא להני דאסרי דישה מדאורייתא ביו"ט יש לאסור בעומדת לחליבה מצד איסור מפרק. וזהו שכי' השו"ע לאסור החליבה בעומדת לחליבה לחוש לדעת הני רבותא. (ולפ"ז מש"כ

הגרע"א שם דבעומדת לחליבה אסור לכו"ע, הכונה אליבא דהני דאסרי מלאכות או"נ דעד לישא מה"ת. כנלעני"ד בביאור דבריהם שבל"ז הם מוקשים מאד.

ג.

עוד דקדק האג"ט בלשון הר"ן שהעמידה ביו"ט דוקא, דאילו בשבת הבהמה כפסולת "ואי שרי לחלוב לתוך הקדירה הו"ל כאוכל מתוך פסולת", דלשון "ואי שרי" אינו מובן, דהו"ל למימר בפשיטות דאסור מפני שזהו אוכל מפסולת. ופי' כונתו דאם אמנם מעכשו שאסור לחלוב יש בזה איסור על החלב מצד גזירת משקין שזבו, ואעפ"י שהמדובר בחולב לאוכל, גם באוכל שייך הגזירה בדומה לחלות דבש ר"פ חבית. וע"כ נקט הר"ן בדקדוק הלשון "ואי שרי", דהשתא דאסור לחלוב שייך הגזרה דמשקין שזבו וממילא הו"ל פסולת מתוך פסולת, אולם עכ"פ אין להתיר החליבה כי כשנתיר, גם החלב שוב יהא מותר דאז הרי ל"ש כלל הגזירה, וממילא יחזור הדבר לאיסור.

ואעפ"י שהבהמה היא כפסולת מה"ת מצד איסור שחיטה ואילו החלב אינו אסור אלא מדרבנן, אין הבדל בזה כיון דעכ"פ אינו יכול לאוכלו מצד איסור דרביע עליה.

עוד הביא שם (אות ל"ה) דברי למדן אחד שיי"ל שאין הבהמה נחשבת פסולת מה"ת דמצד איסור השחיטה הרי אפשר לשחטה בשנים שעשאוה (ואמר זאת בכדי לבאר בשיטת הרמב"ם שתובא להלן בע"ה שחולב בשבת על אוכלין פטור אבל אסור). והקשה עליו דלפ"מ דביאר הר"ן הנ"ל הרי גם פסולת דרבנן מיחשבה כפסולת דאורייתא. ולכאורה אינו מובן מאי קשי"ל, הרי אדרבא עפ"י דברי אותו למדן יבוארו דברי הר"ן ברווחא, דמשי"כ דאי שרי הו"ל כאוכל מתוך פסולת היינו משום דאי אסיר הו"ל כפסולת דרבנן מתוך פסולת דרבנן, דגם הבהמה אינה אלא פסולת דרבנן, ולעולם נאמר שפסולת דרבנן לא מיחשבה כפסולת דאורייתא. אך כונתו פשוטה, שודאי דברי הר"ן נסבים על איסור מן התורה, שאי על איסור דרבנן איך יתכן לומר דבפסולת מתוך פסולת הו"ל שרי, אכתי הו"ל טרחא שלא לצורך כיון שהחלב אסור. אע"כ האיסור הו"ל מה"ת באוכל מתוך פסולת, ואעפ"י שהרי אפשר לשחוט ע"י שנים שעשאוה כטענת אותו למדן, וא"כ אין הבהמה פסולת מה"ת כלל ולמה חייב משום בורר אע"כ אף שאין הפסולת אלא מדרבנן מ"מ חייב בזה מה"ת, כיון שעכ"פ אינו יכול לאכול זאת ברצונו. ומינה גם להיתרא שגם אם יוציא פסולת דרבנן מפסולת דאורייתא לא יתחייב, כיון דלגבי בורר אין הבדל מה מקור להחשיב זה כפסולת, וגם פסולת דרבנן לגבי בורר תורת פסולת ממש עליה.

ד.

ויש לדקדק עוד במה שנוקט האג"ט בפשיטות דגם באוכל שייך גזירת משקין שזבו ומוכיח לה מהא דחלות דבש, וכונתו עפ"י הגמרא שבת קמ"ה: דקרי להא דחלות דבש אוכל מתוך אוכל. אכן בריש ביצה כנ"ל היא מחלוקת אמוראי, וזוהי רק דעת ר' יצחק שגם באוכל שייך הגזירה, ואילו שאר אמוראי פליגי עליה, כדאמר התם ורב יוסף (ונו"פ דה"ה בל אידך שלא תירצו כמותו) אמר לך ביצה אוכלא ופירות אוכלא לאפוקי משקין דלאו אוכלא הוא, וע"י פירש"י שם. ויוצא דלרב יוסף א"א לומר כלל דחלות דבש הו"ל אוכל, דא"כ הרי יוצא שגם באוכל ישנה לגזירת משקין שזבו. ומה שמסתמך על לשון הגמרא הנ"ל בפי' חבית, הנה במשנה שלהי עוקצין מבואר: חלות דבש מאימתי מטמאות משום משקה וכו' בה"א משירסק, הרי שמרסקן תורת משקה עליהם. ובר"ש שם הרגיש בזה והקשה על לשון הגמרא דאמר דהו"ל אוכל מאוכל, דהו"ל "מעיקרא משקה והשתא משקה", דמשעה שריסקן יש בהן תורת משקה נמצא שמערב שבת נעשו משקין, וכשיצאו מעצמן אין זה נולד". והנה הר"ש העיר זאת רק בלשון "קצת קשה" ולכאורה זו קושיא חזקה, נראה מזה שיי"ל דלישנא דגמרא לאו דוקא ולא נחית כאן לביור דהבר אי זה אוכל מאוכל או משקה ממשקה, דלניד"ד אין נפ"מ מזה דבשניהם אין משום נולד. ואין כאן קושיא אלא הערה על אי-הדקדוק בלשון. ולפי"ז אין לנו ראייה דנקטינן דיש דין משקין שזבו אליבא דהלכתא גם באוכל, וכדעת ר' יצחק דריש ביצה, מאחר דלישנא דגמרא הוא ל"ד, ואליבא דאמת הו"ל משקה ממשקה, שודאי יש בזה גזירה זו.

ה.

אכן נראה שפירוש זה שדקדקנו מלשון הר"ש לא יתכן אלא אליבא דהר"ש לשיטתיה, שפירש הצריכותא דגמרא בין חלות דבש לזיתים וענבים מצד איסור נולד כמבואר בדבריו הנ"ל, ולפי"ז אין הבדל בין אוכל מאוכל לבין משקה ממשקה, הכל אי"ז נולד. אולם רש"י בשבת י"ט: (שג"כ חוזרת סוגיא זו) מפרש הצריכותא שבאוכל מאוכל אין חשש סחיטה כי אין בזה משום סחיטה משא"כ בזיתים וענבים דהו"ל משקה מאוכל והו"ל בזה סחיטה. ולפי"ד נראה דלישנא דגמרא דהו"ל אוכלא מאוכלא הוא בדוקא שמשו"ז אין כאן סחיטה, כי בתור אוכל ה"ז ראוי גם עכשו בעודן בחלות, ע"כ אי"ב משום סחיטה. משא"כ אילו היה על הדבש תורת משקה הו"ל ודאי בזה משום סחיטה, שגם ענבים לדעת ר' יוחנן (פסחים ל"ג): יש על המשקה שבהם תורת משקה ומי"מ שייך בהם סחיטה, והיינו ודאי שמ"מ השתא הם ראויים רק לאכילה אגב הענבים ואילו אח"כ נהפכים למשקה ממש, וה"ל הדבש, ומה חילוק בין חלות דבש שריסקן לבין זיתים וענבים. אלא ע"כ כנ"ל. ולפי"ז קשה מאד מסוף עוקצין שגם החלות תורת משקה עליהן. ובע"כ לפרש הצריכותא, שאילולא שנאמר בפירוש פלוגתייהו גם בזו"ע, היינו מעמידים המחלוקת דר"א מתיר רק בגונא שחישב בפירוש על החלות לאכילה, דבכה"ג לא נחת עלייהו תורת משקה כלל, ורק בכה"ג הוא דמתיר. כצ"ל לכאורה. ולפי"ז שפיר קאי ראיתו של האג"ט דמסוגיא דידן מוכח דנקטינן כר' יצחק שיש גזירת משקין שזבו גם באוכל, ודלא כרב יוסף דפליג עליה דר"י ומחלק בין משקה לבין אוכל. (והא דלא קבלו התם תירוצו בביאור המשנה הוא ע"כ מטעם אחר כקושייתו דאב"י התם דהו"ל גזירה לגזירה).

ולפי"ז תתבאר הסוגיא כמין חומר דרב יוסף לשיטתיה מקשה שפיר "גברא יתירא אתי לאשמעינן", כי לשיטתיה הרי אין לפרש כלל בחלות בחישב לאכילה דבזה הרי אין גזירת משקין שזבו כלל. ואב"י שדוחה דבריו היינו משום דס"ל דבזה ההלכה כר' יצחק, שיש גם בחישב לאכילה גזירה זו וע"כ צריך הברייתא שממנה שמענו שגם במשקה פליג ר"א ומתיר.

באופן זה מה שכתבנו לעיל ביישוב דעת ר"ת עפ"י שחילקנו בין אוכל למשקה ניתן לקיים אליבא דשיטת הר"ש, אך לרש"י נראה כהאג"ט שיש גם באוכל משום גזירת משקין שזבו.

ברם הר"ן נוקט בלשונו ג"כ החיוב מצד בורר כר"ת. ובזה הרי עלה לנו בהכרח דס"ל שאין גזירת משקין שזבו אלא במשקה ולא באוכל, וי"ל קצת ואי"ל.

אך באמת עפ"י דרכו של האג"ט יש ליישב כונת הר"ן באופן אחר קצת. דהר"ן בחולין לא ס"ל כהתוס' אלא כשיטת הר"י שפוסק כר' יהודא שמעשה שבת אסורים גם בשוגג בו ביום. ומעתה הרי אפשר לפרש בפשיטות מש"כ "ואי שר"י, דהיינו דרק אי היה מותר היה החלב מותר לבו ביום ואז היה בו משום בורר אוכל מפסולת, משא"כ השתא דאסור הרי על החלב תורת מעשה שבת שגם בשוגג הם אסורים לבו ביום, אי"כ הם פסולת כמו הבהמה עצמה, וממילא אין כאן משום בורר דהוי כפסולת מפסולת.

מסקנא דמילתא: שתי שיטות לפנינו עפ"י דרכו של הר"י: שיטת הר"י: שיטת הר"י עצמו כפי שיוצא מתשובותיו שמביא הרמב"ן שהמדובר בעומדת לחליבה ומשו"ז אין עליה תורת אוכל, וע"כ יש לדון בזה משום דש. וכפי שנתבאר לומדים הרשב"א והר"ן מדבריו דכש"כ אם יש איסור על הבהמה, דהוי עלה מטע"ז תורת פסולת. ולפ"ז נראה דגם לפי שיטה זו בשבת אין משום חיוב תורה בחולב לאוכל, דהחלב אסור בכה"ג אם מצד משקין שזבו ואם מצד מלאכת שבת, וא"כ הוי פסולת מפסולת. (ומה שהבהמה הוי גם מחר פסולת, כיון שהיא עומדת לחליבה ואילו החלב מותר למחר, אין נראה לחלק בזה, שהרי מ"מ האידנא הכל בדין פסולת הוא, כנלענ"ד).

ולרשב"א והר"ן בשבת יש בו משום בורר מצד איסור שבת דרמי על הבהמה. וגם לדבריהם אין כאן חיוב אלא איסור "דאי שר"י" יהא זה אוכל מתוך פסולת. וזהו גם בעומדת לאכילה. ובעומדת לחליבה תליא במחלוקת דהט"ז והמג"א לבין הגר"א והגרע"א דלשיטות אלה האחרונים, גם הרשב"א והר"ן מודים שיש ע"ז תורת פסולת מצד דלא קאי לאכילה. ונפ"מ לענין יו"ט בבהמה העומדת לחליבה.

ג. שיטת הרמב"ם

א.

הרמב"ם (פ"ה מה' שבת ה"י) פוסק שהחולב לתוך אוכל פטור. ולכאורה נראה מזה שמפרש כהר"י שדברי ר"ח רק ביו"ט נאמרו. והא דפטור בשבת פירש ה"משנה ברורה" (סי' תק"ה בביאור הלכה) שהוא מצד שזה לא כדרך החולבים. וכן פירש כונתו באג"ט (דש ח' י"ז, נ"ד). אולם בעוד שהמ"ב מפרש דברי הרמב"ם כפשוטם שחולב על אוכל שבתוך כלי, האג"ט מדייק מלשון הר"מ שסיים ואינו חייב עד שיחלוב לתוך כלי, ולא הדגיש "עד שיחלוב לתוך כלי שאין בו אוכל", שמזה נראה שלא פטר אלא אם חלב על אוכל שאינו מונח בתוך כלי. אולם הוא דקדוק קלוש לעני"ד, דהרי כמו"כ אפשר לדייק ההיפך ממה שכתב שם לעיל מזה לענין סחיטת ענבים שמותר לסוחטם לתוך אוכל, והתם הרי ודאי הכונה שמותר גם לתוך אוכל המונח בכלי. אי"כ בכה"ג קאי גם הא דמסיים לענין החולב. ועוד שאם נפרש כהאג"ט נמצא דהרמב"ם נוקט ציור שאין לו זכר בגמרא, ואין זה מדרכו כידוע. ע"כ נראה פשוט וברור שכונתו לפטור גם כשהאוכל מונח בתוך כלי שאין זה כדרך החולבים. ונ"פ עפ"י דגם הני ראשונים שמשמע מדבריהם שגם לתוך אוכל יש בו חיוב בשבת, אין זה אלא במקום שנוהגים בצורה זו של חליבה. משא"כ כשאין זה רגיל, וכמו כיום הזה שאף אחד מאלף אינו חולב כרגיל על אוכלין, הוי שינוי אליבא דכו"ע, והוי כלאחר יד שאי"ב חיוב, כי דבר זה תלוי במקום ובזמן כמש"כ התוס' שבת צ"ב: ד"ה ואת"ל.

אכן ביאור זה בדברי הרמב"ם לא מסתבר לעני"ד, שאם הר"מ מפרש דברי ר"ח ביו"ט, תמוה למה השמיט הלכה זו ביו"ט ולא הביאה אלא בשבת לענין איסור.

ב.

ונראה לבאר דבריו עפ"י מהבאנו לעיל מהאג"ט שלהלכה יש גם באוכל משום משקין שזבו, ושלא כדעת רב יוסף דפליג בהא אדר' יצחק. ולפ"ז נראה דגם בחליבה בשבת על אוכלין דתורת אוכל על החלב יש לאסור החלב משום משקין שזבו, דלא גרע מה שעושה בידים מאילו זב מאליו, דלפי הנ"ל ה"ז אסור גם אם לא נהפך עי"ז למשקה. (והא דלהלכה מותר בחלות דבש שהיסקן כר"א ה"ז מפני שכיון שריסקן מקודם, גלי דעתיה שאין בדעתו לסחטן כדפירש"י במתני' ריש חבית). דכיון דאם חולב למשקה ה"ז אסור שייך הגזירה גם במה שזב מאליו, וגם כשיש על החלב תורת אוכל וכנ"ל. ולפ"ז אסורה החליבה על אוכלין לא מצד דהוי מלאכה אלא מצד דהוי טרחה שלא לצורך כיון שהחלב ממילא אסור. ולפ"ז נאמר שאמנם הרמב"ם מפרש דברי ר"ח דחולב אדם לתוך הקדירה שזה נאמר לענין שבת ולא ליו"ט. אלא שצ"ל ע"כ דר"ח אזיל בשיטת רב יוסף דלא גזרו משום משקין שזבו על אוכלין, ע"כ התיר לחלוב לצורך השבת על אוכלין. משא"כ להלכה דנקטינן כר' יצחק ואב"י שיש גם באוכל משום גזירה זו דמשקין שזבו, אי אפשר להתיר החליבה על אוכלין, כיון דגם בכה"ג החלב מיהא אסור וממילא אסורה גם החליבה מצד טרחה שלא לצורך. וא"ש נימוק האיסור של החליבה בשבת לאוכל, לא מצד שינוי כדפירשו הני רבותא בדבריו, אלא מצד טרחה וכנ"ל. וממילא מיושב למה לא הביא הלכה זו של חליבה על אוכל ביו"ט, כי ס"ל שדברי ר"ח לענין שבת נאמרו ולא לענין יו"ט, אלא **דלא קיי"ל** כותיה בהא שהתיר לכתחלה, מאחר דקיי"ל שהחלב אסור וכנ"ל.

ג.

ולפי הנ"ל נראה לדעת הרמב"ם במקום שאין נכרי ואיכא צעב"ח במניעת החליבה, דיהיה מותר על אוכלין. כיון שכל עיקר האיסור הוא מצד טרחה דלא צריך, בכה"ג הרי היא טרחה הצריכה, וכדרך שהתירו כמה טרחות מצד צעב"ח (בסי' ש"ה עיי"ש). וכן אם נפרש כהני רבותא שהא דפוסט הרמב"ם הוא מצד שינוי, איסור דרבנן שע"י שינוי מותר מצד צעב"ח. דכך נקטינן (שם סיי"ט) בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, אעפ"י

שיש בזה משום איסור דרבנן של מבטל כלי מהיכנו, התירו משום צעב"ח. אכן להעלותה בידים אסור אעפ"י שג"ז אינו אלא מדרבנן. וכי ע"ז המג"א שם דאין לנו לדמות גזירות חכמים להדדי. ונראה לענ"ד דאין כונתו שאין לנו לדון בהגדרת הגזירות, דעי' בר"ן פ' חבית בענין צנור שעלו בו קשקשים שהקשה מהא דכיבוי דליקה שלא התירו איסור דדבריהם במקום פסידא וירד לחלק בסברא בין זל"ז, הרי שיש מקום לדון על הטעם של התקנות וחילוקם זמ"ז וגם כאן החילוק ברור עפ"י הר"ן שם, שכשעושה המלאכה כלאחר יד קילא טפי ממה שעושה מלאכה דרבנן כדרכה. וא"כ גם בניד"ד כששם תחתיה כרים וכסתות אין זו דרך ההצלה כמו בימות חול שמוציאה כדרכה ע"כ הקילו בזה טפי, משא"כ להוציאה כמו שעושה תמיד אסרו. ולא היתה כונת המג"א אלא לתרץ שלא יקשה לנו הא גופא, כיון שסו"ס שניהם דרבנן, מה הבדל אם הוא דרבנן מצד כלאח"י, או מצד שעצם האיסור הוא דרבנן. ע"ז הוא שתירץ שאין לדמות וכו' ונימוקי הגזירה הם שונים זמ"ז אעפ"י שהכל מדרבנן. (וכן נראה דל"ק ממה שהתירו שם (סי"ח) לפרוק המשאוי מעליה גם כשהם מוקצה, והכא כיון שבדרך כלל אפשר ע"י תקנה במקומה בכרים וכסתות, גם כשא"א הוא כמילתא דלא שכחא ולא התירו בזה). ומ"מ לפנינו חילוקו של הר"ן הנ"ל לענין פסידא שהתירו כל שעושה כלאח"י, וא"כ הי"י מצד צעב"ח מותר כל שעושה כלאח"י. וכיון דלפי הנ"ל בחליבה לאוכלין הוא דרך שינוי וכלאח"י, יש להתירה מצד צעב"ח, ומכש"כ בכי-הא דאיכא גם פסידא וגם צעב"ח. בפרט דכנ"ל נראה יותר בטעם הרמב"ם שכל האיסור הוא מצד טרחה דל"צ דבכה"ג דאיכא צעב"ח אין זו טרחה שלא לצורך. ונצרך לזה גם סברתם, דהוי שינוי, שאעפ"י שהרמב"ם פירשנו בדרך אחרת, מ"מ עיקר הסברא קיימא לזה"ז, שכנ"ל אין כלל רגילות לחלוב בימי חול על אוכל הוא ודאי שינוי, והוי בזה שתי סברות גם יחד להקל.

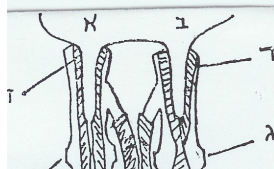
ד. מסקנות.

- א. נוסף לבעה"מ והרמב"ן שדעתם מבוארת בהדיא דמפרשי להא דרב חסדא גם בשבת, יש לצרף גם את דעת הר"י ודעת הרמב"ם.
- ב. אעפ"י שהרמב"ם פוסק לאיסור בחליבה על אוכלין בשבת, יש לצדד שבזה"ז, וכשאינן שם עכו"ם מותר גם לכתחלה לדעתו.
- ג. גם לדעת האוסרים בשבת, בזה"ז שאין רגילות לחלוב על אוכלין לכו"ע אי"ב אלא איסור דרבנן מצד שינוי וכלאח"י. וממילא הוי פלוגתא בדרבנן שיש למיזל לקולא.
- ד. ולכל הנ"ל נראה להוסיף שאם חולב על אוכל שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י בישול, והחלב ע"ז אף הוא אינו ראוי אלא ע"י בישול או סינון, יש על החלב דין מוקצה (גם בשבת אעפ"י שאין מוקצה בשבת לדינא) מצד דחינהו בידים, כמו בגרוגרות וצימוקים, והוי החליבה פסולת מפסולת שאין בו איסור תורה, ואיסור דרבנן כה"ג ודאי שיש להתיר במקום צער בע"ח ומקום פסידא. ועי"ע מחצה"ש סי' תק"ה סקעג שבעומדת לחליבה יש לדין על החלב תורת מוקצה מדין דחינהו בידים שעל הבהמה. אכן עי"ע בערוה"ש בזה, וצ"ע. והנלע"ד כתבת.

סימן כה

חליבה בשבת ע"י מכונת חליבה*

לפני שנכנס לביור ההלכה ניתן כאן תיאור דרך הפעולה של המכונה. תיאור זה בצירוף לציור הומצא לי בשעתו ע"י המנוח יוסף בכרך הי"ד, שה"י חבר בקיבוץ "חפץ חיים" וטיפל הרבה בשאלה זו. בלוייתו גם ביקרתי בתחנת הנסיונות ברחובות ובדקתי הדבר מבחינה מעשית.

בשאלה זו יצאה לאחר כתיבת הדברים הוראה מאת מרן החזו"א זצ"ל המקל יותר על העביר הברז מהצנור המוביל לאיבוד לצנור המוביל לכד מבלי צורך בסידורים נוספים ובטלה דעתי מפני דעתו הגדולה ומ"מ משנה לא זז ממקומה. עתה בהוצאה לאור של המהדורה השניה נתוספו בו דברים: עתה ב"ה נמצא תח"י סי' חזו"א ושם (חלק או"ח סי' ל"ח) ראינו דבר (סי"ק ג, ד, וז"ל שם: ואם הלביש בשעה שהחלב הולך לאבוד ואח"כ העמיד כלי תחת הצנור לקבל החלב נראה דחיובא ליבא וכו' עפ"ל. והנה לא נתן הדוגמא של ברז שנמצא בקצה הצנור שבהפניו ממשך החלב לזרום לתוך כלי, במקום ללכת לאיבוד, לפ"ז יתכן שרק בכה"ג שאינו עושה מעשה בחלב עצמו, רק בכה"ג ס"ל שאין כאן משום מלאכה. משא"כ בברז, שהפעולה נעשית ע"י האדם בעצם החלב, שבהפנית הברז הופך החלב היוצא באותו רגע מדדי הפרה לחליבה לצורך דחינו דע"ז נעשית החליבה למלאכה דאורייתא, אולי גם לפי דעתו יש לראות בזה מלאכה, ואכן הדברים האמורים בפנים דנים דוקא בגוונא של ברז, כמבואר, וצ"ע.